

ОСНОВНІ ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ З ЕКОНОМІКИ І ПІДПРИЄМНИЦТВА У ВНЗ

У статті розглядаються основні шляхи формування магістрів з економіки і підприємництва як майбутніх викладачів вищої школи. Дається характеристика необхідним якостям, які повинен мати науково-педагогічний працівник. Здійснено теоретичний аналіз проблеми професійно-педагогічної підготовки магістрів з економіки і підприємництва та обґрунтовано її доцільність.

Ключові слова: професійно-педагогічна підготовка, магістр з економіки і підприємництва, викладач вищого навчального закладу.

Постановка проблеми. Суттєві перетворення в економіці та зміни суспільних цінностей і потреб вимагають поліпшення якості професійно-педагогічної підготовки магістрів, якими поповнюється і поновлюється склад науково-педагогічних працівників ВНЗ. Особливо гостро постає питання щодо підготовки викладачів економічних дисциплін у вищих навчальних закладах, оскільки випускники магістратури ВНЗ, які викладають дисципліни циклу професійної підготовки, не володіють необхідним методичним інструментарієм, що забезпечує процес навчання та робить його більш успішним. У процесі професійно-педагогічної діяльності магістр з економіки і підприємництва стикається з проблемами не тільки професійного, а й психолого-педагогічного характеру через відсутність теоретичної педагогічної бази щодо принципів, змісту, методів, прийомів та форм організації навчально-виховного процесу. Молодий викладач економічних дисциплін, який отримав основні знання під час навчання у вищому закладі освіти, потребує немало часу для адаптації до умов професійно-педагогічної діяльності, оскільки діюча система професійно-педагогічної підготовки не забезпечує належної готовності випускників магістратури до практичної педагогічної діяльності у ВНЗ. У ній зроблено акценти на професійній складовій навчання, де знання, уміння і навички є критерієм успішності навчання та результативності професійної підготовки студентів.

Водночас, з огляду на євроінтеграційні процеси, висувається вимога щодо поглиблення індивідуалізації навчання, що зумовлює потребу формування у майбутніх магістрів з економіки і підприємництва системи знань про індивідуально-психологічні та вікові особливості студентської молоді, яка у майбутньому стане об'єктом їх професійно-педагогічної діяльності. Доцільність професійно-педагогічної підготовки майбутніх фахівців, зокрема з економіки і підприємництва, у процесі навчання студентів у магістратурі нормативно визначена статтею 48 Закону України «Про вищу освіту»: «На посади науково-педагогічних працівників обираються за конкурсом, як правило, особи, які мають науковий ступінь, вчене звання, а також випускники магістратури та докторантури» [1].

Аналіз досліджень та публікацій. Питання професійно-педагогічної підготовки є досить складним та багатограним, про що свідчать результати численних досліджень учених. Проблему формування особистості викладача вищої школи та аналізу його педагогічної діяльності досліджували Л. Барановська, В. Бобрицька, О. Гура, В. Галузинський, В. Гриньова, О. Дубасенюк, І. Зязюн, М. Євтух, О. Мороз, Н. Ничкало, О. Пехота, В. Семиченко, В. Сластьонін та інші вчені. Підготовка студентів економічних спеціальностей до педагогічної діяльності розглядається в наукових працях Л. Савенкової, Г. Ковальчук, М. Артюшиної, І. Балягіної, М. Богорад та інших науковців.

Проблема професійно-педагогічної підготовки майбутніх фахівців з економіки підприємств не була об'єктом спеціального дослідження. Однак у системі вищої економічної освіти сьогодні існує гостра потреба у високоякісному професійно-педагогічному забезпеченні організації, змісту, методики навчання майбутніх економістів з огляду на відсутність психолого-педагогічного, методичного, знаннєвого та діяльнісного досвіду у викладачів економічних дисциплін. Доцільність професійно-педагогічної підготовки майбутніх фахівців, зокрема з економіки і підприємництва, у процесі навчання студентів у магістратурі нормативно визначена статтею 48 Закону України «Про вищу освіту»: «На

посади науково-педагогічних працівників обираються за конкурсом, як правило, особи, які мають науковий ступінь, вчене звання, а також випускники магістратури та докторантури» [1].

Необхідність поліпшення якості підготовки майбутніх фахівців з економіки і підприємництва зумовила постановку **мети статті**: дослідження основних шляхів вдосконалення професійно-педагогічної підготовки майбутніх магістрів з економіки і підприємництва у вищому навчальному закладі.

Виклад основного матеріалу. Перед вищою школою постає проблема підвищення якості підготовки кваліфікованих фахівців для всіх галузей, зокрема спеціалістів з економіки і підприємництва, здатних глобально мислити та пристосовуватись до соціальних змін у суспільстві. Важливою для формування майбутнього викладача економічних дисциплін, на нашу думку, є зорієнтованість діяльності науково-педагогічних працівників на підготовку магістрів з економіки і підприємництва до професійно-педагогічної діяльності. Оскільки майбутні викладачі матимуть справу з педагогічною діяльністю, яка є одним із різновидів професійної, то у своєму дослідженні ми використовували поняття «професійно-педагогічна діяльність». У сфері вищої професійної освіти, зокрема представленої ВНЗ 3–4 рівнів акредитації, таку діяльність називають науково-педагогічною. Це висококваліфікована розумова праця щодо підготовки фахівців вищої кваліфікації з усіх галузей, а також щодо формування особистості студента.

В умовах професійної підготовки студент є не лише об'єктом, а й суб'єктом педагогічної діяльності, адже педагогічний процес передбачає самовиховання, самонавчання та самоудосконалення особистості. Від рівня професійної майстерності викладачів залежить результат фахової підготовки студентів та ефективність їхнього особистісного зростання. Саме тому Законом України «Про вищу освіту» передбачені певні обов'язки науково-педагогічних працівників: постійно підвищувати професійний рівень, педагогічну майстерність, наукову кваліфікацію; забезпечувати високий науково-теоретичний і методичний рівень викладання дисциплін у повному обсязі освітньої програми відповідної спеціальності; додержуватися норм педагогічної етики, моралі; поважати гідність осіб, які навчаються у вищих навчальних закладах [1, с. 40].

I. Зяюном діяльність науково-педагогічного працівника названа професійно-педагогічною. Ми вважаємо, що така номінація вказує не лише на те, що педагогічна діяльність є різновидом професійної, а й на те, що викладач як суб'єкт цієї діяльності має бути професіоналом, тобто у нього має бути сформована педагогічна майстерність – комплекс властивостей особистості, що забезпечує організацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі. До таких важливих властивостей належать гуманістична спрямованість діяльності викладача, його професійна компетентність, педагогічні здібності і педагогічна техніка [2; с. 30–31]. Досвідчений педагог володіє уміньми майстерно організувати педагогічну взаємодію зі студентами. Професіональне педагогічне спілкування забезпечує через викладача передачу студентам людської культури, допомагає засвоєнню знань, сприяє становленню ціннісних орієнтацій під час обміну думками, забезпечує формування власної гідності студента. Основними компонентами педагогічного спілкування є створення атмосфери взаємної довіри, поваги, високої взаємної вимогливості; формування спільних цілей та інтересів.

Науково-педагогічний працівник, незалежно від дисципліни, яку він викладає, має дбати про формування в студентів умінь та навичок професійного спілкування. Особливо, коли мова йде про підготовку майбутніх викладачів. Велике значення у педагогічній діяльності відіграють особистісні та професійно важливі властивості викладачів, виокремлені Л. Барановською: активна громадянська позиція, високий рівень ерудиції, широта особистих інтересів викладача; досконале володіння змістом навчальної дисципліни; майстерність володіння методикою викладання та управління навчально-пізнавальною діяльністю студентів; знання педагогіки та психології; гуманістична спрямованість; розвиненість педагогічних здібностей [3; с. 154–155].

Н. Мойсеюк найсуттєвішими особистісними якостями педагогічного працівника з точки зору ефективності педагогічної діяльності вважає такі:

– гуманність; громадянська відповідальність, соціальна активність; справжня інтелігентність – високий рівень розвитку інтелекту, освіченість у галузі предмета викладання, ерудиція, висока культура поведінки; правдивість, справедливість, порядність, чесність, гідність, працьовитість, самовідданість;

– інноваційний стиль науково-педагогічного мислення, готовність до створення нових цінностей і прийняття творчих рішень; любов до предмета, який викладається, потреба в знаннях, у систематичній самоосвіті; здатність до міжособистісного спілкування, ведення діалогу, переговорів;

наявність педагогічного такту, що визначає стиль поведінки викладача, спричиняє упевненість у його доброзичливості, чуйності, доброті та толерантності [4; с. 141].

Для ефективного здійснення професійно-педагогічної підготовки майбутніх магістрів з економіки і підприємництва необхідна вмотивованість навчальної діяльності магістрів на оволодіння педагогічним фахом, адже готовність майбутнього фахівця до викладацької діяльності у ВНЗ не може бути сформована без мотивації професійного самовдосконалення. У психологічному словнику поняття «мотив» визначається авторами як: «спонукання до діяльності, що пов'язані із задоволенням потреб суб'єкта; предметно-спрямована активність певної сили; предмет (матеріальний чи ідеальний), що спонукає і визначає вибір наряду діяльності, заради якого вона здійснюється; усвідомлювана причина, що лежить в основі вибору дій і вчинків особистості» [5; с. 209].

Актуалізація професійно-педагогічної мотивації у магістрів даного напрямку підготовки має бути спрямована на постійне самовдосконалення, самоосвіту, цілеспрямований і вільний вибір, науковий пошук та намагання оволодіти бажаним рівнем професійно-педагогічної діяльності.

Формуючи науково-педагогічного працівника, доцільно звертати увагу на мотиви навчальної діяльності студентів, оскільки від рівня їхньої сформованості залежить ефективність його діяльності. Света, розберись із дужками Їх класифікацію здійснено Н. Булгаковою та В. Рахмановим [6; с. 60-61]. Це: *безпосередньо-спонукальні*, що ґрунтуються на емоційних проявах особистості, на позитивних чи негативних емоціях (яскравість, новизна, цікавість, зовнішньо привабливі атрибути; цікаве викладання, привабливість особистості викладача; бажання отримати похвалу, нагороду за виконане завдання), страх отримати негативну оцінку, покарання); *переконливо-спонукальні* мотиви ґрунтуються на розумінні значущості знання взагалі і навчального предмета зокрема (усвідомлення світоглядного, соціального, практично прикладного значення предмета, тих чи інших конкретних знань і умінь; зв'язок навчального предмета з майбутнім самостійним життям (вибір професії) сподівання на отримання в перспективі нагороди); *інтелектуально-спонукальні* мотиви ґрунтуються на одержанні задоволення від самого процесу пізнання (інтерес до знань, допитливість, намагання розширити свій культурний рівень, оволодіти певними вміннями і навичками, захопленість самим процесом виконання навчально-пізнавальних завдань) [7; с. 60-61].

Провідними мотивами початкової діяльності магістрів з економіки і підприємництва, на нашу думку, мають бути пізнавальний інтерес і бажання досконало опанувати майбутню спеціальність та фах викладача.

Поєднання педагогічної та психологічної складових змісту професійно-педагогічної підготовки магістрів з економіки і підприємництва дозволить у процесі навчання сформулювати аналітичні, прогностичні, проєктивні та рефлексивні вміння студентів, які відіграють надзвичайно важливу роль у становленні магістра як викладача вищої школи. Оскільки освітньо-кваліфікаційний рівень магістра дає право на викладання у ВНЗ, то обов'язковим компонентом магістерської підготовки є викладання дисциплін психолого-педагогічного циклу.

Психолого-педагогічні знання, практичні вміння формуються під час вивчення психолого-педагогічних дисциплін у вищому навчальному закладі. У процесі оволодіння ОКР бакалавр навчання студентів було спрямоване на формування спеціаліста економічної галузі з орієнтацією на основний об'єкт його майбутньої діяльності – знакову систему, що вимагало концентрації зусиль і щодо формування відповідних професійно важливих якостей. Діяльність науково-педагогічного працівника зорієнтована на особливий об'єкт – людину, що, у свою чергу, зумовлює доцільність вироблення в магістрів людиноцентричних властивостей. З огляду на дане, суттєвими для них є знання щодо функцій викладача вищої школи, його педагогічних здібностей, компонентів його професійної компетентності, серед яких формуванню таких професійно важливих якостей, як дотримання педагогічного такту, толерантності має бути приділена серйозна увага.

У структурі професійно важливих якостей викладача ВНЗ вчені обґрунтовують необхідність такої риси як креативність, розвиток якої сприяє досягненню спеціалістом високого рівня професіоналізму, духовної вершини, самоактуалізації особистості [8; с. 81].

У профільній діяльності викладач вищої школи послуговується різними засобами спілкування, серед яких словесні є головними, а тому психолінгвістичному аспекту цієї діяльності має бути приділена певна увага.

Серед шляхів вдосконалення підготовки майбутніх магістрів з економіки і підприємництва до викладацької діяльності є використання форм організації, методів навчання, спрямованих на ефективну

професійно-педагогічну підготовку, які включають відбір педагогічно доцільних форм та методів навчання студентів, створення навчально-методичної документації та навчальних програм, орієнтованих на їхню професійно-педагогічну підготовку. Вважаємо за доцільне використання методів навчання, обґрунтованих Ю. Бабанським, оскільки дана класифікація охоплює усі можливі способи взаємодії викладачів і студентів. До них належать: методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності (словесні, наочні, практичні); методи стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності (методи формування пізнавальних інтересів, методи стимулювання обов'язку і відповідальності в навчанні); методи контролю і самоконтролю у навчально-пізнавальній діяльності [9].

Навчання майбутніх викладачів економічних дисциплін має відбуватися з використанням різних організаційних форм навчання.

Вагомими для нашого дослідження є форми навчання системи інтегративної професійної підготовки майбутніх економістів, обґрунтовані Є. Іванченко: лекції, семінарські заняття; практичні та лабораторні заняття; курсові роботи; навчальна практика; виробнича практика; система тренінгів; самостійна робота; консультації [10; с. 237].

Важливе місце в професійно-педагогічній діяльності викладача вищої школи відводиться інформаційно-комунікаційним технологіям (ІКТ). Вони відкривають нові можливості й одночасно ставлять нові завдання перед викладачами, дозволяють вирішувати дидактичні завдання. Важливим напрямом є використання ІКТ як засобу, що доповнює традиційні педагогічні технології. Запорукою ефективного використання ІКТ є знання і навички викладачів економічних дисциплін щодо їхнього застосування і впровадження у навчальний процес [10; с. 296]. За допомогою ІКТ і варіативності режимів роботи можуть бути реалізованими різні форми навчання: індивідуальна самостійна робота студентів; індивідуальна самостійна робота студентів під керівництвом викладача; самостійна робота студентів у парах. Мережа Інтернет відкриває широкі можливості для організації самостійної діяльності студентів. Використання різних форм діяльності сприяє посиленню мотивації до навчання, створює умови для творчої діяльності студентів, викладачів, їх співпраці, розвиває здібності до активної практичної діяльності, сприяє демократизації навчального процесу, надає можливість об'єктивно оцінювати рівень засвоєних знань студентами. Залучення послуг електронної пошти, телеконференцій, знайомство з цікавими розробками, досягненнями науки і техніки, новітніми педагогічними технологіями урізноманітнює, інтенсифікує та полегшує навчальний процес, робить його цікавим, наочним і творчим.

Висновок

Окреслені шляхи вдосконалення професійно-педагогічної підготовки майбутніх магістрів з економіки і підприємництва дозволяють ефективно впливати на формування їх як викладачів вищої школи і дають можливість отримати необхідні знання, сформувати відповідні уміння та навички і професійно важливі якості, упровадження їх у практику організації навчального процесу значною мірою підвищить якість підготовки майбутніх фахівців.

Список літератури

1. *Про вищу освіту* : закон України від 17 січня 2002 року № 2984-III // Педагогіка і психологія вищої освіти. – 2002. – № 1. – С. 36.
2. *Педагогічна майстерність* : підруч. / [І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.] ; за ред. І. А. Зязюна. – К. : Вища шк., 1997. – 349 с.
3. *Барановська Л. В.* Педагогіка та психологія вищої школи : навч. посіб. [для студ. ОКР – магістр] / Л. В. Барановська. – К. : Національний авіаційний університет, 2014. – 254 с.
4. *Мойсеюк Н. Є.* Педагогіка : навч. посіб. / Н. Є. Мойсеюк. – 5-е вид., доповн. і перероб. – К., 2007. – 656 с.
5. *Краткий психологический словарь* / под общ. ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского; ред. сост. Л. А. Карпенко. – 2-е изд., расшир., испр. и доп. – Ростов н/Д. : Феникс, 1998. – 512 с.
6. *Булгакова Н. Б.* Методика викладання у вищій школі : навч. посіб. / Н. Б. Булгакова, В. О. Рахманов. – К. : НАУ, 2012. – 204 с.
7. *Лузік Е. В.* Креативність як критерій якості в системі підготовки фахівців профільних ВНЗ України / Е. В. Лузік // Вища освіта України. – 2006. – № 3 – С. 76–82.
8. *Бабанский Ю. К.* Методы обучения в современной общеобразовательной школе / Ю. К. Бабанский. – М. : Просвещение, 1985. – 208 с.
9. *Іванченко Є. А.* Організаційно-методичні засади створення системи інтегративної професійної підготовки майбутніх економістів / Є. А. Іванченко // Теоретичні основи системи інтегративної професійної підготовки майбутніх економістів. – Одеса : Поліграф, 2009. – 400 с.

10. Козлакова Г. О. Взаємодія педагогічних та інформаційних технологій у підготовці студентів технічного університету / Г. О. Козлакова // Тематичний випуск «Інтеграція вищої школи України до європейського простору» // Вища освіта України №1 (додаток 1). – К., 2012. – С. 295–301.

С. Г. Погорелая

Основные пути совершенствования профессионально-педагогической подготовки будущих магистров по экономике и предпринимательству

В статье рассматриваются главные пути формирования магистров по экономике и предпринимательству как будущих преподавателей высшей школы. Дается характеристика необходимым качествам, которые должен иметь научно-педагогический сотрудник. Осуществлен теоретический анализ проблемы профессионально-педагогической подготовки, доказана ее актуальность ввиду повышения требований к подготовке компетентного специалиста.

Ключевые слова: профессионально-педагогическая подготовка, магистр по экономике и предпринимательству, преподаватель высшего учебного заведения.

S. Pogorila

Basic ways of improving professional and pedagogical training of future masters in economics and entrepreneurship

The basic ways of forming of masters in economics and entrepreneurship as future teachers of higher school are examined in the article. The description of necessary qualities for scientific and pedagogical workers is given. This research provides theoretical analysis of professional and pedagogical training problems of masters in economics and entrepreneurship and proves its practicability in view of rising requirements to competent specialist's training.

Keywords: professional and pedagogical training, Master in Economics and Entrepreneurship, teacher of higher educational establishment.